

Contribuția lui Nicolae Constantinescu - Ismail la conturarea agronomiei sociale în România interbelică

Vasile-Mihai Cucerzan^{*1}

Abstract: Social agronomy is a school of thought that integrates the organization of agriculture with social objectives such as reducing rural inequalities, improving the living standards of peasants, and developing agricultural communities. In interwar Romania, this perspective was supported not only by agronomists, but also by publicists and political actors. The present study analyzes the contribution of Nicolae Constantinescu - Ismail to shaping social agronomy through his polemical articles, political programs, and his positions on agrarian reform, cooperativism, and the role of the state in agriculture.

Keywords: social agronomy, agrarian reforms, cooperativism, agrarian policy.

Agronomia socială apare ca reacție la dezechilibrele structurale din mediul rural, caracterizate prin concentrarea proprietății funciare, productivitate scăzută și sărăcie rurală accentuată. În România interbelică, problema agrară rămâne centrală, chiar și după reforma agrară de după Primul Război Mondial. În acest context, ideile privind organizarea socială a agriculturii capătă o importanță majoră.

Nicolae Constantinescu Ismail s-a remarcat printr-o publicistică militantă, orientată spre criticarea structurilor socio-economice ale satului românesc și promovarea unor soluții inspirate din principiile agronomiei sociale.

Contextul agrar al României interbelice este unul specific Europei central-răsăritene a acelor timpuri. După reforma agrară din 1921, structura proprietății funciare s-a modificat semnificativ, dar problemele fundamentale au persistat: fragmentarea excesivă a terenurilor agricole, lipsa capitalului agricol, productivitatea scăzută, insuficienta mecanizare, dependența țăranilor de intermediari și arendași etc. Aceste probleme au determinat apariția unor curente de gândire care propuneau reorganizarea agriculturii pe baze sociale, prin intervenția statului și cooperativizare. Din punct de vedere istoric, agronomia socială a fost promovată mai ales între sfârșitul secolului al XIX-lea și mijlocul secolului al XX-lea, cu apogeul în perioada interbelică. În prima parte, putem remarca apariția ideii că agricultura are și rol social (problema țărănească devine tot mai importantă în Europa, apar cooperativele agricole, se discută reforma funciară, se pune accent pe gospodăria familială țărănească). În România, subiectul agronomiei sociale capătă consistență îndeosebi după răscoala din 1907. Perioada de apogeu a acestui domeniu științific a fost cea interbelică (1918–1939), caracterizată printre altele, cu realități ale lumii rurale

^{*1} Lector univ. dr., Universitatea de Științe Agricole și Medicină Veterinară Cluj-Napoca, Romania, mcucerzan@usamvcluj.ro

precum reforma agrară de după Primul Război Mondial, extinderea proprietății țărănești, dezvoltarea cooperativelor private, politicile de protecție și dezvoltare rurală, studiile sociologice, economice și monografice ale satului (Virgil Madgearu, Dimitrie Gusti, Petre Andrei, Constantin Garoflid, Mihail Manoilescu, Henri Stahl, Mihai Șerban etc.). După 1945, asistăm la declinul conceptului clasic de agronomie socială, fenomen determinat de colectivizarea comunistă care schimbă radical agricultura etc.

Agronomia socială presupune, printre altele, corelarea producției agricole cu nevoile sociale, protejarea micilor producători agricoli, organizarea cooperativă a muncii și distribuției, intervenția statului în planificarea dezvoltării rurale, modernizarea agriculturii cu accent pe comunitate. Acest concept depășește abordarea strict tehnică a agronomiei, introducând dimensiunea social-economică a producției agricole.

Contribuția lui Nicolae Constantinescu - Ismail la promovarea conceptului de agronomie socială se manifestă în principal prin ideile promovate în publicistică și discursul politic. Problemele care se ce a fi rezolvate sunt: sporirea până la maximum posibil a producției agricole, îmbunătățirea calității produselor până la a concura produsele asemănătoare din țările rivale, ridicarea standardului, în sens modern a vieții maselor rurale, în fine cucerirea și recucerirea piețelor agricole externe. Constantinescu - Ismail precizează rostul lucrării sale: de a contribui la elucidarea acestor probleme prin analiza factorilor economici, sociali, culturali și istorico-psihologici și a rolului deosebit al acestora în alegerea căii de urmat (prin autoritatea puterii de stat, prin activitate misionară în sate ș.a.)

În rezolvarea acestor probleme autorul pornește de la concepția generală conform căreia orice mișcare de masă are la bază o idee, o credință care constituie „motorul mișcării”, „acea putere sufletească care urnește din loc cea mai anchilozată societate, răpune tradiția, biruiește refractarismul și netezește drumul spre progres.” Saltul pe care ne propunem să-l realizăm în progresul nostru agricol, „înseamnă a produce în masele noastre rurale o mișcare, a revoluționa o mentalitate, a determina o renunțare pe capete la formele de viață perimate și acceptarea acelor pe care le poruncește nevoia zilei. Înseamnă a provoca o deviațiune în gândirea și simțămintele individuale ale fiecărui sătean

Nicolae Constantinescu - Ismail, în lucrarea *Problema agronomiei sociale în România* (1935) se întemeiază pe necesitatea sporirii rolului științei și conștiinței în dezvoltarea agriculturii, satului și țăranului român. În acest sens se desolidarizează de concepția și mentalitatea după care educarea satului – problemă capitală a dezvoltării acestuia și a întregii societăți – ar fi o problemă simplă „de autoritate sau apostolat sentimental” care nu necesită cunoștințe speciale ea putându-se rezolva în afara științei. Spre deosebire de această atitudine, el împărtășește opinia lui Gh. Ionescu Șișești ca motto: „Obârșia oricărei activități stă în resorturi spirituale.” Desigur, pe atunci, criza economică, fenomen ce a afectat profund lumea întreagă și țara noastră, a arătat încă odată că temelia economiei noastre naționale este agricultura, că ea este „pârghia principală în mecanismul de propulsie a economiei țării pe calea progresului.

Calea de remediere a situației din România trebuie să fie „tot mai mult spirituală”, obiectivul final fiind trezirea, cultivarea și dinamizarea „spiritului profesiei.” Toată această operă trebuie să se realizeze „nu prin acțiunea forței asupra instinctului de conservare _ , ci prin acțiunea rațiunii asupra cugetului și proprietății de percepere emotivă” căci doar astfel „vom putea izbuti să formăm la plugarii noștrii un organism economic viabil, mlădios, sobru și rezistent.” Drept urmare a acestei poziții, autorul consideră că nu se poate urma o cale „absolutistă”, de mână forte, în rezolvarea problemelor noastre rurale. Însă nici cealaltă cale, a apostolatului respectiv a educării satului de către agronomi, nu este proprie scopului, care este cu mult mai cuprinzător decât competența meseriei de agronom. Progresul agricol trebuie subordonat în mod absolut „progresului cultural în genere.” Iar ofensiva cultural-agricolă în acest cadru cuprinzător are nevoie de voința organizată a statului.

Dintre toți factorii antrenați în progresul statului (economici, sociali, culturali etc.) cei mai importanți sunt aceia istorico - psihologici. Sufletul unui popor, arată Constantinescu – Ismail este produsul mediului său natural și social. Natura darnică a fost atât de importantă, în frumusețea și darnicia ei, pentru țărănul român încât acesta își pune speranța mai mult în natură decât în el însuși. O altă „linie de caracter” a săteanului nostru este trasată de istoria sa social – economică (fatalismul, resemnarea datorate vitregiilor economice.) O altă caracteristică este rezerva țărănului față de intelectualii la care se adaugă „refractorismul” țărănilor de pretutindeni. Calea recomandată de autor este „desfășurarea pe tot întinsul câmpiilor României mari a unei armate de specialiști cu pregătire tehnică și social-agronomică indiscutabilă, conștienți de chemarea lor și invitați mereu să realizeze, iar în sprijinirea lor un intervenționism al autorităților administrative într-o formă adecvată timpurilor și inofensivă progresului spiritual al agricultorilor.” Prin toată această campanie, autorul vrea să acrediteze convingerea că soluția cea mai eficientă se află în agricultura socială.

N. Constantinescu - Ismail a criticat inegalitățile generate de existența marilor proprietăți agricole și a susținut: limitarea latifundiilor, consolidarea proprietății mici și mijlocii, acces echitabil la pământ, protecția micilor agricultori Această viziune se înscrie în logica agronomiei sociale, care urmărește echilibrul între eficiență economică și justiție socială.

Un alt element central al gândirii sale îl reprezintă cooperativizarea. Constantinescu - Ismail considera că: micii agricultori sunt necompetitivi individual, asocierea reduce costurile de producție, cooperativele facilitează accesul la credit, vânzarea colectivă crește puterea de negociere Aceste idei reflectă modelul agronomiei sociale bazat pe organizare colectivă voluntară.

De asemenea, acesta susținea intervenția statului în diverse domenii precum acordarea de credite agricole, furnizarea de semințe și utilaje, organizarea piețelor agricole sau educația agricolă a țărănilor Prin această abordare, agricultura devine un domeniu de interes public, nu doar o activitate economică individuală.

Pentru N. Constantinescu - Ismail, modernizarea agriculturii nu însemna doar mecanizare, ci: reducerea sărăciei rurale, stabilizarea satului, creșterea nivelului de

educație agricolă, protecția muncii agricole. Această perspectivă integrează tehnologia cu obiectivele sociale ale dezvoltării rurale. În acest sens el citează opinia unor savanți din Germania vremii sale care spuneau că dacă înainte de război (Primul Război Mondial) problema hranei naționale era o chestiune de îngrășăminte, astăzi ea este una exclusiv de agronomie socială.

Progresul agriculturii, adică prosperitatea materială și culturală a categoriei sociale rurale, cuprinde următoarele etape, interferate și egal de necesare:

- 1) fixarea obiectivelor;
- 2) înarmarea cu personal, utilaj și soluții științifice;
- 3) stabilirea planului de acțiune;
- 4) difuzarea cunoștințelor de agricultură națională. Astfel, activitățile didactice, științifice și administrative se justifică numai în măsura în care au un efect benefic asupra maselor de agricultori.

Relativ la metodele de urmat (constrângere sau persuasiune) N. Constantinescu – Ismail, întemeiat și pe opțiunile unor somități europene în domeniu, preferă cu fermitate calea persuasiunii, formarea la țaran a voinței. În acest scop este citat și prof. Gh. Ionescu – Sișești: „Nu este destul să educăm numai mintea țăranului, trebuie să educăm voința lui.” Adică, insistă autorul nostru „nu să arătam săteanului o cultură frumoasă, nici să-l învățăm cum se face, ci să-l determinăm să voiască a o face.” Cu alte cuvinte este necesară o acțiune asupra sufletului omenesc, a convingerii și voinței omului. De aceea primul argument în favoarea persuasiunii este necesitatea instrucției în progresul agricol. Or, prin instrucțiune și acțiune asupra conștiinței, sunt de învins o seamă de „rezistențe interioare” și „greutăți reale”. Este vorba, între altele, de „sistemul lui suflesc, întreaga lui mentalitate” transmise de-a lungul generațiilor. Al doilea argument în favoarea convingerii provine din „starea culturală și economică a satului românesc contemporan, consecința celui anterior. Al treilea este incompatibilitatea între noțiunea de educație (demonstrată anterior) și aceea de constrângere.” În sfârșit, este imposibilitatea aplicării unor măsuri autoritare în atmosfera politică și morală atunci în vigoare. În concluzie, N. Constantinescu își reafirmă credința în eficacitatea culturii profesionale și rurale.

În continuare, referindu-se explicit la problema agronomiei sociale, reproduce definiția generală a lui A. Ciaianov: „un sistem de măsuri cu caracter social ce tind a dirija evoluția agriculturii unei țări spre formele ei cele mai raționale”. După ce sunt amintite o seamă de aspecte generale ale acestui proces, tratate de cunoscutul autor rus A. Ciaianov în *Principiile și metodele de lucru ale agronomiei sociale*, Moscova, 1917, N. Constantinescu redă și o concluzie de principiu cu accent pe socio-uman: „agronomia socială urmărește ridicarea întregii stări sociale a populației rurale, acționând nemijlocit asupra factorului om, canalizând procesul de evoluție agricolă și accelerând ritmul lui spontan.” Obiecțiunile contra agronomiei sociale – pe care autorul român nu ezită să le prezinte -, sunt mai întâi din terminologie: consultații agronomice, pedagogie agricolă, propagandă agricolă și agronomie socială. Bunăoară că noțiunea de agronomie socială n-ar fi în spiritul limbii române sau că termenul „social” ar face trimitere la socialism, că populația rurală va stâlci cuvântul ș.a. Acestor obiecții le răspunde arătând că atât cuvântul

„agronomie” cât și cuvântul „socială” sunt „pur românești”, lumea s-a obișnuit cu această denumire, așa a fost lansată de A. Ciaianov și este folosită ca atare și în alte țări. Însă cel mai puternic argument constă în caracterul „social pronunțat” al acțiunii de educare a sătenilor în concordanță cu conținutul acestei discipline.

În concluzie, autorul sistematizează argumentele alese în favoarea noțiunii de agronomie socială:

- 1) obiectivul activității este omul,
- 2) caracterul de masă al acțiunii,
- 3) metodele de lucru ale acestei discipline se adaptează „progresului social spontan de evoluție a agriculturii.”

La întrebarea dacă este agronomia socială o știință autorul răspunde afirmativ, cu toate că sumar, disociindu-se de opinia conform căreia ar fi „știință” doar disciplinele exacte. Ea este o știință care se plasează în rândul științelor economice, alături de politica agrară.

O altă întrebare se referă la oportunitatea, la noi, a agronomiei sociale. În această discuție se detașează de cei care o consideră o activitate prematură dată fiind înapoierea culturală a sătenilor noștri și absența specialiștilor. Răspunde afirmativ precizând însă că este vorba de o activitate de viitor dar care trebuie începută. În acest sens N. Constantinescu amintește experiența altor țări (Italia, Germania, Rusia etc.).

Referitor la eficacitatea acțiunii social-agronomice se arată că trebuie luat în calcul „refractorismul” țăranilor, faptul că ei se mișcă destul de greu convins de eficiența noului dominat fiind încă de tradiție.

Însă, pentru a fi încununată de succes, acțiunea de convingere a țăranului trebuie să fie făcută treptat. „Lupta cu refractorismul mediului rural și accelerarea procesului lent de evoluție agricolă sunt probleme implicate și inevitabile ale agronomiei sociale și de aceea ele nu pot fi invocate ca motive de întârziere a acțiunii.”

Înainte de a vorbi despre metodele de lucru ale agronomiei sociale, Constantinescu – Ismail semnaleză necesitatea unor studii provitoare la regiunea din punct de vedere teritorial, istoria sa, situația pedagogică, botanică și geologică, tehnica agricolă locală, experiența locală a plugarilor, calendarul lor agricol, etnografia și demografia locului, tipul mediu de exploatare, formele de proprietate agrară, piața și căile de comunicație, viața cooperatistă, formele vieții sociale, factorii morali și spirituali care pot să fie utilizați, evidența specialiștilor și a țăranilor progresiști, situația politică a regiunii, mărimea cea mai potrivită a circumscripției social-agronomice. (Semnalăm și acum înrudirea acestei liste de probleme de cercetat cu manifestările și cadrele lui Dimitrie Gusti).

Mijloacele de acțiune socială, așa cum sunt ele prezentate și de alți autori, sunt: propaganda verbală, demonstrațiile, presa locală, expozițiile și concursurile agricole locale, cinematograful și radioul, serbările populare, vizitele în regiunile cu agricultură mai avansată, învățământul de iarnă, „specularea moralei agricole a satului” etc. Precum se vede și din această scurtă prezentare se insistă, în numele agronomiei sociale, pe factori de natură psihică și morală.

Fiind mai cunoscută, autorul nu insistă asupra cooperăției. „Am spune numai, conchide el, că dezvoltarea și înflorirea cooperăției este năzuința supremă a agronomiei sociale.”

Același autor, N. Constantinescu-Ismail se referă la dimensiunea socială a activității în agricultură în general, în propaganda agricolă în special, în articolul „*La sate!*” „Fără a tăgădui importanța măsurilor indirecte în propaganda agricolă ne luăm curajul să opinăm cu hotărâre pentru o acțiune cu caracter mai mult social, adică să ne ocupăm mai mult de agricultori decât de agricultură, sau mai bine zis de agricultură prin agricultori.” Așadar, „nu pe teren să aplicăm ceea ce am învățat, ci să facem să aplice știința noastră milioanele de săteni, căci aceștia sunt economia națională.” (Articolul *La sate!* a fost publicat inițial în *Curentul* din 21 aprilie 1933, iar ulterior, ca anexă la *Problema agronomiei sociale în România*.)

În concluzie, Nicolae Constantinescu - Ismail a contribuit la conturarea agronomiei sociale în România interbelică prin promovarea unei viziuni asupra agriculturii orientate spre echitate socială, cooperare și intervenție statală. Deși ideile lui Nicolae Constantinescu - Ismail au avut impact în spațiul public, contribuția sa prezintă și anumite limite, printre care menționăm lipsa unei fundamentări științifice sistematice, caracterul predominant polemic al articolelor sale, absența unui program agronomic coerent sau influența politică redusă. Totuși, rolul său rămâne relevant în popularizarea conceptelor și scopurilor agronomiei sociale. Deși nu a fost agronom de profesie, publicistica sa a evidențiat problemele structurale ale mediului rural și a propus soluții compatibile cu principiile agronomiei sociale. Astfel, contribuția sa se înscrie în categoria reflecțiilor socio-economice care au influențat dezbaterile asupra dezvoltării durabile și modernizării agriculturii românești.

BIBLIOGRAFIE

- Constantinescu - Ismail, Nicolae 1935, *Problema agronomiei sociale în România*, București.
- Gusti, Dimirie 1935, *Sociologia națiunii*, București.
- Madgearu, Virgil, 1931, *Organizarea agriculturii românești*, București,
- Șerban, Mihai 1939, *Introducere la studiul agronomiei sociale*, București,
- Ilie Bădescu 2004, Ozana Cucu-Oancea et al. *Dicționar de sociologie rurală*, Editura Mica Valahie.